

WPROWADZENIE

Nowy materializm stanowi ten typ spojrzenia na przemiany współczesności, który traktuje świat przedmiotów w sposób szczególny. Rzeczy stają się w tej optyce sprawami najwyższej wagi dla ludzi, którzy traktują sprawy materialne nie tylko w ich czysto użytkowym wymiarze, ale przede wszystkim w odniesieniu do rozmaitych znaczeń kulturowych, jakie ze sobą niosą. Uniwersum przedmiotów osadzonych w określonych porządkach kulturowych i produkujących też pewne wartości kulturowe nieustannie poszerza się dziś o nowe składowe, posiadające jednak najczęściej naturę cyfrową i przez to coraz mniej materialnych, a coraz bardziej zbyt efemerycznych dla przeciętnego użytkownika. Christopher Gamble, Joshua Hanan i Thomas Nail utrzymują, że taka kondycja rzeczywistości sprawia, iż zaniedbanie sfery materialnej w dominującej obecnie tradycji Zachodu prowadzi do wyłaniania się swoistej reakcji koncepcyjnej – nowego materializmu właśnie¹. Zgodnie z tą wykładnią przedmioty materialne zyskują świeżą dynamikę, stają się ożywione i wyraziste kulturowo. Wielki powrót materializmu w zachodniej myśli społecznej wiąże się jednak z pewnym ideologicznym ciężarem związanym z faktem, że temat ten przez długi czas był zawłaszczony przez materializm historyczny,

¹ C. Gamble, J. Hanan, T. Nail, *What Is New Materialism?*, Angelaki. Journal Of The Theoretical Humanities, grudzień 2019, 24(6), s. 111.

redukujący ten aspekt ludzkiego życia do uwarunkowań klasowych². Nowy materializm jest zupełnie innym podejściem w kwestii relacji między materią a bytem. Rzuca światło na doświadczenie samych użytkowników. Podniesienie przez nowych materialistów kwestii performatywności świata rzeczy daje nam wgląd w ich właściwe oddziaływanie społeczne w tym sensie, że użytkowanie jakiegokolwiek przedmiotu wymusza na nas ustosunkowanie się do niego nie tylko pod względem czystej funkcjonalności, lecz również przez zajęcie określonego stanowiska w kwestii znaczenia, jakie niesie za sobą, aby ostatecznie zyskać nowy sens w działaniu. W szczególności w dobie hegemoni cyfrowej logiki takie podejście może rodzić pewną krytykę, ponieważ performatywny wymiar rzeczy, jak zauważają Gamble, Hanan i Nail, pociąga za sobą niekiedy wzmocnienie opozycji analogowe/cyfrowe, przededefiniowanie roli nauki i wynalazczości czy fetyszyzację samej innowacji.

Wydaje się, że w świecie przyspieszonego rozwoju technologicznego i cyfrowej rewolucji „internetu rzeczy” wszystkie obszary materialności zostaną prędzej czy później połączone w globalnej sieci i całkowicie zdigitalizowane. Cyfrowa rzeczywistość jest w swojej istocie zdematerializowana. Analogowe rozwiązania są w tej utopii jedynie zakurzonym muzealnym eksponatem w wielkim mauzoleum różnitości słusznie minionej fizycznej przeszłości. Jeśli jednak spojrzymy na rosnące zainteresowanie analogowymi technologiami i rozwiązaniami wyrażane dzisiaj, co ciekawe, przez młodych ludzi, którzy nigdy wcześniej nie mieli szansy się z nimi zetknąć bezpośrednio czy być wśród nich socjalizowani, to staje się jasne, że wyłaniający się fenomen kultur analogowych jest coraz częściej motorem pewnych zmian o globalnym zasięgu. Kultury analogowe możemy traktować w tym sensie co najmniej dwojako – jako impuls społecznych transformacji relacji międzyludzkich w nasyconym cyfrowo środowisku, jak też jako strategię radzenia sobie ze skutkami digitalizacji stylów życia, podejmowaną na poziomie indywidualnym i zbiorowym. Oczywiście stwierdzenie to nie wyczerpuje całej ich złożoności, zwłaszcza w kontekście natury analogowej i cyfrowej komunikacji oraz systemów kodowania informacji opartych na tych dwóch odmiennych systemach. Niemniej specyfika społeczna tego zjawiska, niezależnie od partykularnej formy, jaką przyjmuje, zawsze opiera się na trzech filach: kulturowo definiowanej nostalgii, technologii analogowej i subwersyjnym działaniu performatywnym. W szczególności ta ostatnia składowa nadaje kulturom analogowym istotną

² D. Coole, S. Frost, *Introducing the New Materialisms*, [w:] D. Coole, S. Frost (red.), *New Materialisms: Ontology, Agency, and Politics* (s. 3), Durham – London 2010.

dynamikę wychodzącą dalece poza ich partykularne osadzenie społeczne i historyczne.

Wszystkie łączy jednak przemożne ludzkie pragnienie włączenia do cyfrowo definiowanej dziś codzienności sensów wynikających bezpośrednio ze starych przedmiotów użytkowanych w nowych konfiguracjach znaczeń. Ich praktyczne użycie i realny efekt rezonujący w polu relacji społecznych pozwala nam lepiej zrozumieć procesy tworzenia globalnych wspólnot uczenia się. Wspólnoty te skupiają podmioty o rozmaitych tłach kulturowych, kompetencjach i doświadczeniu. Łączy je specyficzna dla kultur analogowych hybrydowa natura procesu transmisji wiedzy i umiejętności. Tym samym kultury analogowe nie stawiają w żadnej mierze nowych cyfrowych luddystów walczących z algorytmami sztucznej inteligencji na z góry przegranych pozycjach. Są one raczej konieczną odpowiedzią na nowe wyzwania, zrodzone na skutek postępującej mechanizacji życia i cyfryzacji pewnych jego wycinków, niedających przestrzeni na takie doświadczanie transformującej na naszych oczach rzeczywistości, które zachowuje humanizm relacji, wskazuje cele i sens ludzkiej pracy, jak też określa perspektywę całościowego spojrzenia na te procesy. Niniejsza książka ma być zatem w moim zamierzeniu użytecznym narzędziem i zestawem wskazówek dotyczących uczenia się, pracy czy po prostu życia w cyfrowym świecie. Dlatego też sformułowana na jej kartach koncepcja zostaje rozwinięta w trzech głównych wymiarach zmiany kultury globalnej – stylów życia, mobilności i ikonografii.

Część z rozdziałów poświęcona wymiarom kultury została przeze mnie już wcześniej wyrażona w formie artykułów publikowanych na łamach czasopism naukowych. Znaczące rozwinięcie wskazanych w nich tropów, stanu badań czy wniosków płynących z refleksji nad kulturami analogowymi możemy rozumieć jako niezbędny krok w problematyzacji roli materii w cyfrowym środowisku w kontekście ludzkich interakcji, ale też interakcji zachodzących na osi człowiek – maszyna. Ten ostatni problem nabiera obecnie kluczowej roli w świetle postępującego zagarniania przez algorytmy sztucznej inteligencji kolejnych przyczółków tam, gdzie dotąd to ludzkie działania definiowały ramy i naturę wszelkich czynności, cykle produkcji dóbr lub wiedzy i innowacyjności. Stojąc u progu rewolucji inspirowanej powszechnym zastosowaniem rozwiązań algorytmicznych, musimy jednocześnie zastanowić się nad naszą pozycją w wielu regulowanych już dziś sztuczną inteligencją procesach. W moim przekonaniu w tej walce o zachowanie wagi współczynnika humanistycznego nie jesteśmy przegrani. Jednak niezbędne wydaje się przededefiniowanie pewnych ścieżek rozumowania o tym, jak ludzie obchodzą się z nowymi cyfrowymi prawami, a w dalszej kolejności wskazanie na realne rozwiązania służące nie tylko

minimalizacji negatywnych społecznych kosztów digitalnego kapitalizmu, ale też takiego przeformułowania go, aby wspólna przyszłość była miejscem, gdzie autentyczna kreatywność i samorozwój nadal są cenionymi wartościami pedagogicznymi. Edukacyjny wymiar praktykowania kultur analogowych jest tym samym oczywisty i godny przybliżenia współczesnemu czytelnikowi.

Na koniec chciałbym jasno zaznaczyć, że o ile książka ta lokuje się w obrębie przytoczonego na początku wstępu nowego materializmu, to jednocześnie jest ona także głosem wybrzmiewającym w języku antropologii edukacji. Studia nad relacjami łączącymi kondycję kultury, zmianę społeczną, uczeniem się i ludzkim doświadczeniem stanowią fascynujące pole dociekań nad istotą człowieka w całej jego wielokulturowej palecie. Jako istota ucząca się, jest on również obiektem analizy w perspektywie uniwersalistycznej. Z tego właśnie powodu homogenizacja kultury globalnej powinna być niezmiennie rozpatrywana nie jako linearny proces niwelujący wszelkie zróżnicowanie, ale bardziej jako impuls do stawienia czoła pewnym wyzwaniom współczesności i wyrażenie idei kultur analogowych w kategoriach sugerowanej przez Johna Fiske kulturowej partyzantki. Antropologiczne podejście do tematu zezwala na postawienie w centrum tych rozważań pytania o potencjał do walki tych aktorów społecznych, którzy analogowe technologie dopiero poznają i twórczo przekształcają na swoje potrzeby, przyczyniając się w ten sposób do wypracowania nowych form kulturowego zakorzenienia sprawczości i wspólnotowości.